

Zevende Trap: Verhandeling over de vreugdeverwekkende rouwmoedigheid (penthos).

1. Rouwmoedigheid (*penthos*)¹ zoals God haar wil is droefenis (*skythrôpotês*) van de ziel, gesteltnis van een lijdend hart, dat steeds hartstochtelijk zoekt datgene waarheen het dorst, en, wanneer het daarin faalt, het steeds met inspanning nastreeft en er smartelijk om huilt (*ololyzô*).

2. Of zo: rouwmoedigheid (*penthos*) is de gouden prikkel van de ziel, die haar ontbloot van alle vastspijking en gehechtheid, en door de gelukzalige droefheid (*lypê*)² haar stevig vasthecht op de waakzaamheid van het hart.

3. Berouw (*katanyxis*)³ is een altijddurende foltering van het geweten, die door een geestelijke (*noeros*) bekentenis (*exagoreusis*) (van onze zonden aan God) de afkoeling van het vuur van ons hart bewerkt.

4. Belijdenis (van zonden) (*exomologêsis*) is een vergeten van de natuur, indien het waar is dat iemand door haar (= de belijdenis) "vergat zijn brood te eten" (Ps 101,5).

5. Boete (*metanoia*)⁴ is een droefheidloze (*alypos*) verzaking aan alle lichamelijke vertroosting.

6. ⁵Karakteristiek voor wie nog vordering maken in de gelukzalige rouwmoedigheid (*penthos*) is de zelfbeheersing (*egkrateia*)⁶ en het zwijgen (*siôpê*) van de lippen.

Karakteristiek voor wie reeds vorderingen gemaakt hebben is afwezigheid van toorn (*aorgêsia*) en lankmoedigheid (*anexikakia*). Karakteristiek voor wie de volmaaktheid erin bereikt hebben is nederigheid, dorst naar vernederingen (*atimia*), vrijwillige honger naar niet gewilde kwellingen (*thlipsis*), weigering zondaars te veroordelen, medelijden dat de menselijke kracht te boven gaat.

De eersten moeten hooggeacht worden, de tweeden zijn lovenswaardig, maar zalig zijn zij die hongeren naar kwelling en dorsten naar vernedering, want zij zullen verzadigd worden met een voedsel dat niet verzadigt.

7. Indien gij de rouwmoedigheid (*penthos*) bezit, houd haar vast met alle kracht; want vooraleer ze duurzaamheid bezit, kan zij gemakkelijk ontnomen worden én door verwarring én door

materiële beslommingen én door het genot en vooral door veelpraterij en geestigheid (*eutrapelia*), zoals was die door vuur als vanzelf smelt.

8. Belangrijker dan het doopsel is de bron van tranen na het doopsel – ofschoon die uitspraak ietwat gewaagd is – want het doopsel is het reinigingsmiddel van de zonden die door ons vóór het doopsel bedreven zijn, de bron van tranen is het reinigingsmiddel van de zonden die na het doopsel begaan werden. Ook hebben wij het doopsel, dat wij allen als kinderen hebben ontvangen, bezoedeld, maar door de bron van tranen zuiveren wij het doopsel opnieuw. Indien zij (= die bron van tranen) door God niet uit liefde tot de mensen aan de mensen gegeven was, dan zouden zij die gered worden waarlijk schaars zijn en moeilijk om te vinden⁷.

9. De zuchten (*stenagmos*) en de droefenis (*katêpheia*) roepen tot de Heer. De tranen uit vrees gestort gaan als gezanten (naar God), de tranen uit hoogheilige liefde vergoten, onthullen dat onze smeekbede werd verhoord.

10. Indien niets zo in eenklank is met de nederigheid als de rouwmoedigheid (*penthos*), dan is er haar niets zo tegengesteld als de lach.

11. Indien gij de gelukzalige vreugdevolle droefheid (*charmoly-pê*) van de heilige rouwmoedigheid (*katanyxis*) bezit, bewaar haar dan en stop niet u in haar te oefenen totdat ze u optilt hoogverheven boven al het aardse en u zuiver voor Christus plaatst.

12. Houd niet op u in te beelden en te onderzoeken de afgrond van het eeuwige vuur en de genadeloze beulen, de onbarmhartige en genadeloze rechter en de eindeloze afgrond van het vuur der hel en de enge afdalende wegen van de onderaardse vreeswekkende plaatsen en kloven en de beelden van alle dergelijke dingen⁸, opdat door grote huivering de wellust (*lagneia*) die zich in onze ziel bevindt zou ineenkrimpen en zich zou verbinden met de onvergankelijke zuiverheid (*hagneia*) na de afstraling van de rouwmoedigheid (*penthos*) ontvangen te hebben die meer schittert dan vuur.

13. Sta te beven wanneer ge smeekt (*deêsis*) tijdens uw gebed (*proseuchê*), zoals een beklaagde die voor een rechter staat, opdat gij door uw uiterlijke houding en door uw innerlijke gesteltenis de woede van de rechtvaardige rechter zult doven, want hij kan niet voorbijzien aan de ziel die als een weduwe (cf Lc 18,3) met

diepe smart (*katôdynôs*) voor hem staat, en overlast aandoet aan hem voor wie niets lastig is⁹.

14. Indien iemand de gave der geestelijke (*psychikos*) tranen bezit, is voor hem iedere plaats geschikt voor rouwmoedigheid (*penthos*). Maar indien iemand nog maar alleen uiterlijk tranen stort, dat hij dan niet ophoude de plaatsen (*topos*) en wijzen (*tropos*) (om te wenen) te onderscheiden (*diakrinô*)¹⁰.

15. Zoals de schat die verborgen is veiliger is dan die op de markt uitgesteld ligt, laten we ook zo oordelen over wat hiervoor gezegd werd.

16. Wees niet zoals zij die doden begraven, die nu eens een klaagzang over hen aanheffen, en dan weer zich om hunnentwille bedrinken, maar wees zoals de gevangenen in de mijnen, die regelmatig door beulen geselsd worden¹¹.

17. Wie nu eens rouwmoedig is (*pentheô*) dan weer wellustig leeft en grappen maakt, gelijkt op de man die de hond (=demon) van zijn genotzucht (*philêdonia*) stenigt met brood. Voor de schijn vervolgt hij hem wel, maar in werkelijkheid zet hij hem ertoe aan, naast zich te komen zitten.

18. Wees ingekeerd (*synnous*), houd niet van uiterlijk vertoon, maar wees onthecht aan uzelf en geheel in uw eigen hart gekeerd. Want de demonen vrezen ingekeerdheid (*synnoia*), zoals de dieven de honden.

19. Wij bezitten hier (beneden) geen uitnodiging voor de brui-loft, broeders, dus heeft hij die ons hier (beneden) geroepen heeft, ons zeker geroepen tot rouwmoedigheid (*penthos*) over onszelf.

20. Er zijn er die, wanneer zij wenen (*dakryô*), zichzelf ongepast (*akairôs*) dwingen tijdens die gelukzalige tijd (*kairos*) aan in het geheel niets te denken (*ennoô*). Zij bedenken niet dat tranen zonder gedachten (*anennoios*) het eigene zijn van een redeloze natuur, en niet van een natuur met rede begaafd (*logikos*). Tranen zijn de vrucht van gedachten (*ennoia*). De vader van de gedachte (*ennoia*) is een geest (*nous*) met rede begaafd.

21. a. Dat voor u het u neerleggen op uw bed het beeld worde van het neerliggen in uw graf en gij zult minder slapen. Dat ook het genot zelf van de tafel bij u in herinnering roepe dat gij het smartelijk aandeel van de beroemde wormen zult zijn en gij zult minder wellustig smullen. Vergeet ook niet, wanneer gij een slok water tot u neemt, de dorst in het toekomstige vuur, en gij zult ongetwijfeld uw natuur geweld aandoen¹².

b. Wanneer onze overste (*epistatês*) ons een waardevolle vernedering (*atimia*), berisping en straf geeft, laten wij dan de geduchte uitspraak van de rechter overwegen en wij zullen geheel en al de onredelijke droefheid en bitterheid, die over ons heen gezaaid werd, met zachtheid en geduld, als met een tweesnijdend zwaard, uitroeien.

22. "Met de duur van de tijd verdwijnt de zee", zoals Job zegt (cf Job 14,11), en met tijdsduur en geduldig verdragen (*hypomonê*) ontstaat in ons geleidelijk aan dat waarover gesproken werd en komt het tot volmaaktheid.

23. Dat de gedachte (*mnêmê*) aan het eeuwig vuur 's avonds met u gaat slapen en terug met u opstaat, en nooit zal op het uur van de psalmzang luiheid (*rhaithymia*) over u heersen.

24. Dat ook uw kleed¹³ zelf u overhale tot het beoefenen van rouwmoedigheid (*penthos*), want allen die de doden bewenen, kleden zich in het zwart. Indien gij niet rouwmoedig zijt (*pentheô*), wees het dan omwille van uw kleed. Indien gij echter wel rouwmoedig zijt, beween dan omwille van uw kleed meer, dat gij vanuit een pijnloze (*aponos*) toestand u hebt laten om-laaghalen tot een pijnlijke (*epiponos*) situatie omwille van uw zonden.

25. Door onze goede en rechtvaardige rechter, wordt ongetwijfeld, zoals in al de rest, ook in het geval van onze tranen de kracht van onze natuur beoordeeld. Want ik heb gezien dat een klein aantal tranendruppels als bloeddruppels met inspanning werden gestort, en ik heb ook gezien dat er moeiteloos stromen (tranen) werden gestort. Ik althans heb dan hen die zich inspanden (*kamnô*) meer geoordeeld naar hun inspanning en niet naar (de overvloed van) hun tranen, en ik meen dat God dat ook doet¹⁴.

26. Geleerde beschouwingen over God (*theologia*) passen niet bij rouwmoedigen (*pentheô*), want geleerdheid pleegt hun rouwmoedigheid (*penthos*) te verslappen. Want de eerste (=de geleerde) gelijkt op wie als een leraar op een leerstoel zit, de tweede (=de rouwmoedige) op wie neerzit op mest in een zak gekleed. En dat is, mijns inziens, wat ook David, ofschoon hij een wijze en een leraar was, toen hij rouwmoedig weende, antwoordde aan die hem ondervroegen: "Hoe zullen wij het lied van de Heer zingen in een vreemd land?" (Ps 136,4) namelijk het land van de hartstocht (*empatheia*)¹⁵.

27. Zowel in de schepping als in het berouw (*katanyxis*) is er wat

zichzelf beweegt en wat door iets anders bewogen wordt. Wanneer onze ziel, ofschoon wij geen initiatief genomen hebben, noch iets ondernomen hebben, tranen stort en hevig weent en zachtmoedig wordt, laten wij dan toesnellen, want dan is de Heer ongeroepen gekomen, en geeft Hij ons een spons van godminnende droefheid en verfrissend water van vrome tranen om de zonden op ons strafblad af te wissen (cf Kol 2,14). Bewaar haar (die rouwmoedigheid) als de pupil van uw oog, zolang zij zich niet terugtrekt, want groot is de kracht van die rouwmoedigheid (*katanyxis*), groter dan die voortkomt uit ons eigen initiatief (*spoudê*) en overweging (*epinoia*)¹⁶.

28. Niet hij die treurt (*pentheô*) wanneer hij wil, heeft de schoonheid van de rouwmoedigheid (*penthos*) bereikt, maar hij die treurt waarover hij wil. Maar ook niet hij die treurt waarover hij wil, maar wel hij die treurt zoals God het wil.

29. Dikwijls vermengen zich de tranen van de ijdelheid die geen genade verwerven met de rouwmoedigheid (*penthos*) die God welgevallig is. Dat moeten wij loyaal en eerbiedig erkennen, telkens als wij zien dat wij rouwmoedig zijn (*pentheô*) en (toch blijven) zondigen¹⁷.

30. Berouw (*katanyxis*)¹⁸ is in werkelijkheid (*kyriôs*) constante pijn van de ziel, die haar geen enkele troost verschaft, maar haar alleen uur in uur uit de voorstelling bezorgt van haar eigen ontbinding, en als koud water de vertroosting van God verwacht, die de nederige monniken troost.

31. Al wie in het diepste van hun hart (*en aisthêsei kardias*) rouwmoedigheid (*penthos*) bezitten, die haten ook hun eigen leven, als iets dat pijn bezorgt en oorzaak is van tranen en smarten. En van hun eigen lichaam keren zij zich af als van een vijand.

32. Wanneer wij bij hen, die de indruk laten naar Gods wil rouwmoedig (*penthô*) te zijn, toorn en hoogmoed bemerken, laten wij dan overwegen dat hun tranen onwaarachtig zijn: "want", zegt Paulus, "welke gemeenschap heeft licht met duisternis" (2 Kor 6,14).

33. De vrucht van vals berouw (*katanyxis*) is de eigendunk (*oiêsis*), maar van het geprezen berouw is het effect de vertroosting (*paraklêsis*). Zoals het vuur iets is dat het riet vernietigt, zo ook zijn de zuivere tranen iets dat alle zichtbare en geestelijke onreinheid vernietigt.

34. Het onderwerp van de tranen wordt door vele vaders nogal

duister en moeilijk te begrijpen genoemd, vooral bij de beginnelingen. Want men zegt dat de tranen uit veel verschillende oorzaken ontstaan. Ik bedoel: uit de natuur, uit God, uit een verkeerde wijze van versterving, uit een lofwaardige wijze van versterving, uit ijdelheid, uit onkuisheid (*porneia*), uit liefde, uit de gedachte aan de dood, en uit vele andere¹⁹.

35. Laten wij, na al die soorten van tranen met de vreze Gods beoefend te hebben, voor ons de zuivere en eerlijke tranen verwerven die voortkomen uit de gedachte aan onze ontbinding, want in hen is er geen eigendunk (*oiêsis*) of bedrog (*klopê*), maar veeleer zuivering, en vooruitgang in de liefde tot God, afwassing van onze zonden en hartstochtloosheid (*apatheia*).

36. Dat de rouwmoedigen (*pentheô*) beginnen met goede tranen maar eindigen bij de slechte is niet verwonderlijk. Maar van de verkeerde en natuurlijke tranen overschakelen op geestelijke is naar waarheid lofwaardig. Dit probleem verstaan zeer goed, zij die meer geneigd zijn tot de ijdelheid.

37. Betrouw de bronnen (van uw tranen) niet vóór de voltooiing van uw zuivering, want wijn die onmiddellijk uit de wijnpersen in kruiken opgeborgen wordt, biedt geen kwaliteitsgarantie. Dat al onze godgevallige tranen zeer nuttig zijn zal niemand betwisten, maar welk het nut is dat uit hen voortspruit, dat zullen wij weten op het ogenblik van onze dood.

38. Al wie in voortdurende godgevallige rouwmoedigheid (*penthos*) wandelt, die houdt niet op dag in dag uit feest te vieren²⁰, maar hij die niet ophoudt dagelijks lichamenlijk feest te vieren, voor hem zal een eeuwige droefheid volgen.

39. Voor veroordeelden bestaat er geen vreugde in de gevangenis, voor echte monniken bestaat er geen feest op aarde. Het is wellicht daarom dat die bekende gezegende (=David) rouwmoedige (*kallipenthos*) zuchtend zei: "Leid mijn ziel uit de gevangenis" (Ps 141,7) om [voortaan zich te verheugen in uw onuitsprekelijk licht].

40. Wees als een koning in uw hart en troon verheven op de nederigheid en beveel aan uw lach: "ga en hij gaat", en aan uw zoete gewezen (*klauthmos*): "kom en het komt", en aan uw lichaam, onze slaaf en onze tiran: "doe dit en het doet dit" (Mt 8,9).

41. Indien iemand zich met de gelukzalige en gezegende rouwmoedigheid (*penthos*) als met een dubbel bruidskleed heeft bekleed, dan kent hij de geestelijke lach van de ziel. Wie is er zo dat hij heel zijn tijd in zijn monnikenleven zo vroom heeft

besteed, dat hij nooit een dag, een uur, een ogenblik heeft verspild, maar hen volledig aan de Heer heeft besteed, overwegende dat het niet mogelijk is tweemaal in zijn leven dezelfde dag te aanschouwen?

42. Gelukkig weliswaar is de monnik, die met de ogen van zijn ziel de geestelijke machten (=engelen) kan aanschouwen. Maar werkelijk zonder risico in zonde te vallen is hij die onafgebroken zijn wangen bevochtigt met de levende wateren die opwellen uit de gedachte aan de dood en de herinnering aan zijn zonden²¹. Ik word niet moe te geloven dat de eerste toestand gaat doorheen de tweede.

43. Ik heb gezien dat schaamteloze bedelaars en armen met mooie woorden zelfs de harten van de koningen snel tot medelijden bewogen en ik zag ook dat armen en aan deugden behoeftigen niet met mooie woorden maar eerder met nederige en als het ware duistere en vertwijfelde woorden uit de diepte van een wanhopig hart tot de hemelse Koning schaamteloos en volhardend schreeuwden en door hun geweld zijn barmhartigheid en zijn natuur die niet kan gedwongen worden geweld aandeden.

44. Hij die over de eigen tranen in zijn hart opgeblazen is van trots en hen die niet wenen bij zichzelf veroordeelt, lijkt op iemand die aan de koning een wapen tegen zijn vijanden vraagt, maar ermee de hand slaat aan zichzelf.

45. God, mijn vrienden, heeft niet nodig en wil ook niet dat de mens rouwmoedig is (*penthô*) uit hartepijn, maar veeleer dat hij uit liefde tot God met een geestelijke lach jubelt.

46. Verwijder de zonde, dan zijn ook de insmartelijke tranen overbodig voor de lichamelijke ogen, want er is ook geen lancet nodig, wanneer er geen kwetsuur aanwezig is. Bij Adam waren er geen tranen vóór zijn overtreding, zoals er ook na de verrijzenis geen tranen meer zullen zijn, omdat de zonde opgehouden heeft, daar immers smart, droefheid en gezucht dan zijn weggelopen²² (cf Js 35,10; Apk 7,17;21,4).

47. Bij sommigen heb ik rouwmoedigheid (*penthos*) gezien en bij anderen zag ik rouwmoedigheid omdat zij geen rouwmoedigheid hadden. Dezen, ofschoon zij haar bezaten, waren alsof zij haar niet bezaten en omwille van deze goede onwetendheid bleven zij onaantastbaar. Ook zijn zij het van wie gezegd werd: "de Heer geeft wijsheid aan de blinden" (Ps 145,8).

48. Het gebeurt dikwijls dat de tranen zelf de nogal lichtzinnige mensen hoogmoedig maken. Daarom wordt aan sommigen de gave der tranen niet gegeven, opdat zij door de afwezigheid ervan en het streven ernaar zichzelf voor ongelukkig houden en zich veroordelen door zuchten en door neerslachtigheid en door zieledroefheid en door een diepe somberheid en door vertwijfeling. Daar juist deze gesteltenissen de plaats innemen van de tranen, zijn zij buiten gevaar, ofschoon zij menen dat deze kwellingen in niets hun tot voordeel strekken.

49. Indien wij dikwijls en goed observeren, zullen wij bevinden dat er zich door toedoen van de demonen iets belachelijks in ons afspeelt: wanneer wij verzadigd zijn, vervullen zij ons met berouw (*katanyssō*), en wanneer wij aan het vasten zijn, veroorzaken zij opnieuw dorheid (*sklêrynô*), opdat wij, door de valse tranen misleid, ons zouden overgeven aan de wellust (*tryphê*), de moeder van de hartstochten. Naar hen moeten wij niet luisteren, maar eerder het tegenovergestelde doen.

50. a. Ook wanneer ik de natuur van het berouw (*katanyxis*) overweeg, sta ik perplex²³. Hoe bezit rouwmoedigheid (*penthos*) en zogenaamde droefheid (*lypê*) binnen in zich vervlochten de vreugde (*chara*) en de blijdschap (*euphrosynê*) zoals honing in een honingraat? Wat kunnen wij daaruit leren? Dat zulk berouw (*katanyxis*) waarlijk als een gave des Heren moet erkend worden. In de ziel is er dan geen vreugde die geen vreugde is²⁴, daar de Heer in het geheim hen troost die een gebroken hart hebben. Om ons aan te zetten tot zeer doeltreffende (*energês*) rouwmoedigheid (*penthos*) en een weldadige droefheid (*odynê*), laten wij luisteren naar een zielsverkwikkend en zeer deerniswekkend verhaal²⁵.

Stefanus

b. Een zekere Stefanus woonde hier en hij omhelsde het eenzame leven van hesychast (*hesychios*). Hij bracht vele jaren door in de worstelschool van de monniken en had zich gesierd met vasten maar vooral met tranen²⁶ en had zich ook met de bloemen van andere merkwaardige deugden (*pleonektêma*) omkranst. Hij had zijn cel bij de helling van de heilige godschouwer Elia op de heilige berg aldaar. Deze nu, deze onvolprezen man, trok met het doel van een meer doeltreffende (*enargês*) en strenge boete (*metanoia*) naar de plaats van de anachoreten, genaamd Sidê. Na

daar enkele jaren in een zeer sobere en zeer vurige levenswijze te hebben doorgebracht, – want de plaats was zonder enige vertroosting en voor alle mensen praktisch ontoegankelijk, daar zij op zowat zeventig mijl afstand van het monasterium verwijderd was – keerde de ouderling opnieuw tegen het einde van zijn leven terug naar zijn eigen cel op de heilige bergtop. Hij had ook twee Palestijnse leerlingen, zeer vrome mannen, die ook tevoren zorg droegen voor de cel van de ouderling.

c. Na enkele dagen dan, kreeg hij de ziekte, waaraan hij ook gestorven is. Maar één dag voor zijn heengaan, beleefde hij een geestesverrukking en, terwijl zijn ogen geopend waren, keek hij naar rechts en links van zijn bed. En, alsof aan hem door iemand rekenschap gevraagd werd, zegde hij, terwijl alle omstaanders het hoorden, nu eens “ja, inderdaad, het is waar, maar ik heb zoveel jaren daarvoor gevestigd”; dan weer, “neen, ge liegt werkelijk, dat heb ik niet gedaan”; daarna opnieuw “ja, dat is juist, ja, maar ik heberom geweest, maar ik heb mij dienstbaar gemaakt”; en weer “terecht beschuldigt gij mij”. Er waren ook ogenblikken waarop hij zegde: “ja, juist, ja, en daarop weet ik niet wat te zeggen, maar God is barmhartig”. Ook was het een huiveringwekkend en angstaanjagend schouwspel en een onzichtbaar en onverbiddelek afleggen van rekenschap.

Maar hetgeen schrikwekkender was, was dat men hem beschuldigde van wat hij niet gedaan had. Helaas! de hesychast en de anachoreet zei bij sommige van zijn fouten: “daarop kan ik niets antwoorden”, terwijl hij tenslotte ongeveer veertig jaar monnik was en de gave der tranen bezat.

d. Wee mij, wee mij. Waar was toen de stem van Ezechiël die zegt: “in de toestand waarin Ik u vind, zal Ik u oordelen (Ez 33,13-20), zei God?” Werkelijk niets van die aard kon hij als verdediging aanvoeren. Waarom? Eer aan Hem die het alleen weet. Enkelen verhaalden mij volkomen geloofwaardig dat de man in de woestijn een luipaard uit zijn hand liet eten²⁷. En terwijl hij zo rekenschap gaf, verliet hij zijn lichaam zonder hoe dan ook duidelijk gemaakt te hebben wat het vonnis was of wat zijn einde of wat het oordeel over hem was en welke de afloop van zijn rekenschap²⁸.

51. Zoals een weduwe, die haar man verloren heeft en maar één zoon bezit, na de Heer, alleen deze zoon als troost bezit, zo ook is er, als de ziel gevallen is, geen andere troost op het ogenblik van het heengaan (*exodos*) dan de inspanning (*kopos*) van haar

vasten en haar tranen. Mensen in die situatie zullen nooit zingen en ze zullen zich ook niet in hymnen uitjubelen, want zulke dingen berokkenen schade aan hun rouwmoedigheid (*penthos*). Indien gij door die gezangen beoogt de rouwmoedigheid op te roepen, dan staat gij nog ver af van (de voltooiing) van uw werk (*ergon*), want rouwmoedigheid is de natuurlijke smart van een vurige ziel. De rouwmoedigheid is bij velen de voorloper geworden van de gelukzalige hartstochteloosheid (*apatheia*) door de materie voor te bereiden en te cultiveren en te vernietigen.

52. Een beproefde beoefenaar van deze mooie rouwmoedigheid verhaalde mij: "Telkens, zei hij, als ik mij liet verleiden tot ijdelheid, of toorn, of verzadiging van mijn maag, getuigde de gedachte van de rouwmoedigheid binnen in mij zachtjes zeggende: "wees niet ijdel, of ik laat u in de steek". En op dezelfde manier getuigde zij ook bij de rest van mijn hartstochten. Maar ik antwoordde haar: "Nooit zal ik u ongehoorzaam zijn, totdat gij mij onder de ogen brengt van Christus (om mij te oordelen)."

53. De afgrond van de rouwmoedigheid aanschouwt de vertroosting en de zuiverheid van hart ontvangt de verlichting. De verlichting (*ellampsis*)²⁹ is een onuitsprekelijke inwerking gekend zonder kennis en gezien op een onzichtbare wijze. De vertroosting (*paraklêsis*)³⁰ is de verademing van een pijnlijdende ziel, zoals een kind dat in zichzelf weent en tegelijkertijd vrolijk krijst. Hulp (van God) (*antilêpsis*)³¹ is de vernieuwing van een ziel terneergeslagen door het verdriet, die de pijnlijke tranen op een wonderbare wijze omzet in pijnloze tranen³².

54. Tranen veroorzaakt door de gedachte aan de dood, brengen vrees mee. Maar wanneer de vrees vrijheid van angst heeft veroorzaakt, dan verschijnt de vreugde. En wanneer de vreugde die geen einde kent ophoudt, dan ontluikt de bloem van de heilige liefde³³.

55. Verwerp met de hand van de nederigheid de vreugde die zich aandient als waart gij haar niet waardig, opdat gij niet, door te gastvrij te zijn, de wolf zoudt binnenlaten in plaats van de herder³⁴.

56. Snel niet toe op de contemplatie (*theôria*), wanneer het niet de gunstige tijd (*kairos*) voor de contemplatie is, opdat zij de schoonheid van uw nederigheid najaagt en haar bereikt en zich voor eeuwig in een allerzuiverst huwelijk met u verbindt.

57. Zodra een klein kind in het begin zijn eigen vader herkent, wordt het geheel van vreugde vervuld, maar wanneer deze voor

een tijd met opzet op reis gaat en daarna opnieuw thuiskomt, wordt het kind van vreugde én van droefheid vervuld; van vreugde, omdat het degene ziet naar wie het verlangde; van droefheid, omdat het gedurende zo lange tijd beroofd was van het beste van het beste.

58. Het gebeurt dat een moeder zich verbergt voor haar klein kindje, en wanneer zij ziet dat het haar met droefheid zoekt, is zij verheugd en leert het zich onafgebroken aan haar te hechten en doet bij het kind nog meer de liefde voor haar hevig oplaaieren. "Wie oren heeft om te horen, hore", zegt de Heer (Lc 14,35)³⁵.

59. De veroordeelde die de gerechtelijke uitspraak vernomen heeft zal zich geen zorgen maken over het bestuur van de theaters, en wie werkelijk weeklaagt (*thrêneo*) heeft nooit aandacht voor wellust, of roem of opvliedendheid (*oxycholia*).

60. Rouwmoedigheid (*penthos*) is de specifieke pijn van een boetvaardige ziel, die dagelijks de ene pijn aan de andere toevoegt, zoals de vrouw die aan het baren is en barensweeën lijdt.

61. Rechtvaardig en heilig is de Heer (Ps 144,17), die met rede (*logôi*)³⁶ berouw schenkt (*katanyssô*) aan degene die met verstand (*logôi*) een hesychastenleven leidt (*hesychazô*), en die iedere dag hem verblijdt die met verstand (*logôi*) onderdanig is. Wie geen van beide wegen op een zuivere wijze volgt, is beroofd van de rouwmoedigheid (*penthos*).

62. Stoot van u af de hond (=de demon), die u benadert terwijl gij u in de diepste rouwmoedigheid (*penthos*) bevindt en u influistert dat God geen medelijden heeft en onbarmhartig is. Want indien gij hem (=die hond) aandachtig in het oog houdt, zult gij bevinden dat hij, vooraleer gij zondigde, zei dat God menslievend, meevoelend en vergevensgezind is.

63. Herhaalde meditatie (*adoleschia*) baart volharding (*synecheia*). Volharding leidt tot gevoel (*aisthêsis*)³⁷. En wat met gevoel (*aisthêsis*) gedaan wordt, kan moeilijk afgenomen worden.

64. Zelfs indien wij wat voor grote ascetische praktijken ook zouden beoefenen, maar geen hart bezitten dat pijn lijdt, dan moeten wij die oefeningen beschouwen als krachteloos en vals.

65. Want het is werkelijk noodzakelijk, het is noodzakelijk dat zij die na het bad (van hun doopsel) opnieuw gezondigd hebben, door het constante vuur van hun hart en door de olijfolie (van de barmhartigheid) van God, hun handen, om het zo te zeggen, van pek zuiveren.

66. Ik heb bij sommigen een zeer hoge berg van rouwmoedigheid (*penthos*) gezien, want ik bemerkte verbaasd dat zij op een zintuiglijk waarneembare wijze bloed stortten uit hun mond, daar hun hart in grote smart verkeerde en verwond was, en ik herinnerde mij degene die gezegd heeft: "Ik werd geslagen als gras en mijn hart verdorde" (Ps 101,5).

67. Tranen uit vrees (voor God) gestort, bezitten in zichzelf de bewaking (van het hart), maar tranen die uit liefde gestort worden, vooraleer de liefde haar volmaaktheid bereikt heeft, kunnen wellicht bij sommigen gemakkelijk verloren gaan³⁸ indien het eeuwig gedenkwaardige vuur³⁹ niet op een of andere wijze tenminste tijdens de tijd van de inwerking (*energeia*) het hart volledig doet ontvlammen. Ook is het wonderbaar, hoe het nederigste op zijn tijd het veiligste is⁴⁰.

68. Er zijn dingen die de bronnen (van onze tranen) doen opdrogen, en er zijn er andere die er modder en wilde dieren in voortbrengen. Omwille van de eerste had Lot incestueuze betrekkingen met zijn dochters (cf Gn 19, 30-38), omwille van de tweede is de duivel (*diabolos*) gevallen⁴¹.

69. Groot is de slechtheid van onze vijanden, zodat zij de moeders van de deugden (= de tranen) maken tot moeders van de ondeugden en dingen die de nederigheid verwekken, maken tot bewerkers van hoogmoed.

70. Dikwijls ook plegen de ligging en het uitzicht zelf van onze verblijven onze geest tot berouw (*katanyxis*) aan te zetten. Moge Jezus en Elia en Johannes die in eenzaamheid baden u overtuigen⁴².

71. Ik heb gezien dat in steden en te midden van grote menigten dikwijls tranen verwekt werden, om sommigen die menen dat ze in niets door de menigte benadeeld worden, nader tot de wereld te brengen, want dat is het doel van de slechte demonen.

72. Eén woord heeft dikwijls de rouwmoedigheid (*penthos*) doen verdwijnen, maar het zou wonderbaar zijn indien ook één woord haar opnieuw terugbrengt.

73. Wij zullen niet geblameerd worden, vrienden, bij het heengaan van onze ziel, omdat wij geen wonderen hebben verricht en ook niet omdat wij niet aan theologie gedaan hebben⁴³, ook niet omdat wij geen contemplantieven (*theôrêtikos*) geworden zijn, maar we zullen ongetwijfeld rekenschap geven aan God waarom wij niet onafgebroken rouwmoedig (*pentheô*) geweest zijn.

Zevende trap, hij die waardig geacht werd (hem te bestijgen), dat hij ook mij helpe. Want hijzelf is reeds geholpen, daar hij door de zevende trap de vlekken van dit aardse leven afgewassen heeft.

NOTEN BIJ TRAP VII

1. §1-3: Definities van 'rouwmoedigheid' (cf Ir. Ha. OCA 132, p. 25-34 ; p. 34: "de natuur van de penthos (rouwmoedigheid) is de rouw [treurnis] om het verloren heil, die blijvend moet zijn zoals blijvend is de noodzakelijkheid om aan zijn heil te werken."

§4: Definitie van 'belijdenis' (exomologêsis).

2. Jo.Cl. vestigt de aandacht op de eigen aard van de droefheid: gelukzalige droefheid (§2), vreugdevolle droefheid (§11), pijn van een zich bekerende ziel die dagelijks de ene pijn aan de andere toevoegt (§60). Vö p. 164.

Cf 2 Kor 7,10: "Want God welgevallige droefheid brengt bekering ter zaligheid voort, die men zich nimmer berouwt..."

3. Definitie van 'berouw' (katanyxis). Zie ook § 30 voetnoot. Niet altijd is er een duidelijk onderscheid tussen penthos en katanyxis.

4. § 5: Definitie van boete (metanoia): cf ook 5§ 2ab.

5. Naar zijn gewoonte onderscheidt Jo.Cl. drie intensiteitsgraden: bij de beginnelingen vindt hij zelfbeheersing (egkrateia) en stilzwijgen (siôpê) als karakteristiek van de rouwmoedigheid (penthos); bij de gevorderden afwezigheid van toorn (aorgêsia) en geduldige verdraagzaamheid (anexikakia); bij de volmaakten nederigheid, dorst naar vernedering, vrijwillige honger naar niet gewilde kwellingen, weigering zondaars te veroordelen. Hongeren en dorsten naar kwelling en vernedering lijkt een herinterpretatie van de bergrede. Hierbij past goed een andere definitie (zie §1) waar droefenis van de ziel voorop staat. De rouwmoedigheid van de volmaakten komt alsoz wezenlijk overeen met de boete (metanoia). Vö p. 164.

Wanneer Jo.Cl. nog op de rouwmoedigheid terugkomt, gaat zijn aandacht naar de eigenheid van de smart (§60); §2: 'heilige droefheid'; §11: 'vreugdevolle droefheid'. In wezen is zij dubbel: een echte droefenis, maar ook een 'natuurlijke smart van een vurige ziel' (§51). Zo waagt Jo.Cl. een paradoxe formulering in §38: 'wie de rouwmoedigheid bezit, houdt niet op alle dagen feest te vieren (heortazô)', werkwoord dat sedert de Alexandrijnen een karakteristiek is van het volmaakte leven en hier op de rouwmoedigen wordt getransfereerd. Vö p. 164 v.

6. Het ideaal der zelfbeheersing (egkrateia) wordt herhaaldelijk naar haar verscheidene aspecten behandeld. Ze treedt allereerst als vasten op, als beteugeling van de gulzigheid en het verdragen van honger en dorst (15§ 10.24.56b.83e). Vö p. 120.

7. In §8 stelt Jo.Cl. de vraag naar de verhouding van de gave der tranen met het doopsel. Het doopsel vergeeft de vroegere zonden, de tranen de latere. Daarbij maakt hij drie opmerkingen. Door de tranen wordt de doopgenade hersteld. De tranen zijn voor Jo.Cl. belangrijker, al vindt hij het een gewaagde uitspraak. Maar de tranen zijn niet het gevolg van menselijke inspanning, maar een gave van God. Vö p.162.

8. Deze meditaties met het zich inbeelden van al wat schrikkelijk is, blijven niet hangen bij het negatieve, maar worden onmiddellijk in positieve richting gekeerd. Zij willen de ziel van aardse wellust naar de zuiverheid toekeren, zij willen de levensvoering op een hoger niveau tillen en naar de volmaaktheid voeren. Vö p. 162.

9. Zoals de woestijnvaders is Jo.Cl. ervan overtuigd dat God de klagende en treurende ziel niet zal negeren. Vö p. 183. Voorbeeld: Abt Ammonas 1: Een broeder vroeg eens aan abt Ammonas: "Zou u me een woord willen zeggen?" Toen sprak de grijsaard: "Ga, en behandel uw gedachte zoals misdadigers doen in de gevangenis. Zij vragen namelijk telkens aan de mensen: 'Waar is de directeur, en wanneer komt hij eindelijk?' En van het lange wachten beginnen zij te schreien. Zo moet ook de monnik altijd op de uitkijk staan en zijn ziel berispen met de woorden: 'Wee mij, hoe zal ik voor Christus' rechterstoel verschijnen? En hoe zal ik me voor Hem verdedigen?' Als u in uw overwegingen op deze manier altijd bezig bent, kunt u gered worden (Mon. Cah. 10-11, p. 47-48).

10. "plaatsen en wijzen" d.i. waar en hoe hij zulke tranen kan storten. DK. Jo.Cl. onderscheidt twee soorten tranen: die voor de beginnelingen passen en uit vrees voortvloeien, en die met de liefde tot God verbonden zijn en eigen zijn aan de volmaakten (teleoi). Bij de eerste soort onderscheidt Jo.Cl. de innerlijke gave der tranen, die uiterlijk niet zichtbaar is, van een gave die enkel uiterlijk werkt. Voor de eerste past iedere plaats, de tweede moet men voor vreemden verbergen: het leven van een vrome moet niet in de openbaarheid treden. Vö p. 169.

11. Als tranen bij de rouwmoedigheid horen en deze permanent aanwezig is, dan moeten zij ook doorlopend vloeien. Daarom wordt iedere wisseling van treurnis en uitgelatenheid als onbetamelijk verworpen met de scherpte die aan de ascese van de Sinaï eigen is. Vö p. 170.

12. Jo.Cl. geeft enkele voorbeelden van een geest met rede begaafd. Alle aardse gebeurtenissen hebben een typologische betekenis, zij verwijzen naar overeenkomstige toekomstige gebeurtenissen: het Jenseits breekt constant in het Diesseits door. De wenende is door dat Jenseits omgeven en leeft in zijn atmosfeer. Vö p. 170.

13. Het streven naar rouwmoedigheid moet voor de monnik een tweede natuur zijn. De zwarte kleur van zijn kleed moet hem daaraan herinneren. Vö p. 163.

14. Nooit heeft het blote feit van de tranen enige betekenis. Doorslaggevend voor de beoordeling is de inspanning (ponos). Vö p. 171.

15. "Deze vermaning van Jo.Cl. bewijst twee dingen: 1) de dogmatische theologie past niet bij een monnik; 2) de ware theologie vooronderstelt de

versterving van de hartstochten. (Cf ook 27§9). Als er voor hem een monachale theologie is, dan bestaat zij niet in het redeneren over de dogmatische fundamenten van het monachisme, maar vormt zij van die instelling het uiteindelijk doel in dit leven, valt zij samen met de volmaaktheid van die instelling in het vocabulaire van de contemplatieven". Ir. Ha, *Théologie*, p. 386.

16. Wij moeten het effect van onze tranen voor ons innerlijk leven niet overschatten. Zekerheid biedt alleen het ingrijpen van God, dat dan geschiedt als onze ziel zonder onze inspanning tranen stort. Dan is de Heer ongeroepen gekomen, zegt Jo.Cl. vol vreugde. Die treurnis moeten wij koesteren, tot zij verdwijnt. Haar macht overtreft alles wat geschiedt door ons eigen initiatief. Zo is uiteindelijk niet onze wil doorslaggevend, onze droefenis, die wij met de hulp van onze inspanning kunnen opvoeren, maar de wil van God. Vö p. 172.

17. Deze vermenging is alleen mogelijk als zonde en rouwmoedigheid tegelijk aanwezig zijn. Opnieuw heeft men onderscheid (diakrisis) nodig om de tranen die uit de hartstochten voortkomen te onderscheiden van de tranen van de rouwmoedigen (§ 29-34). Vö p. 170.

18. Naast de term *penthos* bestaat de term *katanyxis* die beschreven wordt als pijn van de ziel, die zichzelf geen leniging verschaffen wil, maar die van God verwacht. Vö p. 165.

Katanyxis is min of meer synoniem van *penthos*. *Penthos* komt van Mt 5,4, het substantief *katanyxis* heeft in voornoemde betekenis geen bijbelse origine. Wel het werkwoord *katanyssô*; bijvoorbeeld: Hnd 2,37: "Toen ze dit hoorden waren zij diep getroffen". (*Katanygêsan tèn kardian*)... Volgens Bailly DGF betekent het: "compunctie d.i. spijt die men in het diepste van zijn hart voelt over een begane zonde". Het is een ontroering, een emotie die diep in het hart een gevoel of een attitude verwekt. Het verband tussen *katanyxis* (spijt) en *penthos* (rouwmoedigheid): het eerste betekent een schok die van buiten komt, het tweede de psychologische reactie. Jo Chrysostomus schreef twee traktaten over de *katanyxis* (PG 47,391-4222). Ir.Ha. OCA 132 p 9-17. Pegon J., DS II,2, Art. *Componction*, col.1312-1321. Wij vertalen *katanyxis* door spijt/berouw.

19. Bij zijn beschrijving van de oorsprong der tranen toont Jo.Cl. zijn scherpe opmerkingsgave en zijn kennis van het mensenhart. Vö p. 169.

20. In wezen is de rouwmoedigheid een smart, maar ook de natuurlijke smart van een door God ontvlamde ziel (§51). Zo waagt Jo.Cl. een paradoxale formulering: wie in rouwmoedigheid wandelt houdt niet op "feest te vieren" (*heortazô*). Sedert de Alexandrijnen is het voortdurend feest een karakteristiek van het volmaakte leven. Dit werd op de boeteling en zijn rouwmoedigheid overgedragen. Vö p. 165.

21. Jo.Cl. ziet de gedachte aan de dood en zonden als innerlijke oorzaak van tranen. Vö p. 169.

22. Tranen zijn er enkel omwille van de zonden. Adam vóór de zondeval en de tijd na de verrijzenis kent ze niet. In deze eon zijn zij noodzakelijk. Vö p. 170.

23. Hier worden we gevoerd naar de doorslaggevende rol die God in de rouwmoedigheid (penthos) speelt. Om te beginnen zouden we het mysterie van de spijt (katanyxis) moeten beschouwen, dat in de rouwmoedigheid (penthos) vreugde en blijdschap ingesloten liggen. De Heer troost in het verborgen (lelêthotôs) hen die een gebroken hart hebben, in hen heerst een innerlijke vreugde, ja de spijt (katanyxis) zelf is een geschenk van de Heer. Vö p. 183.

24. "vreugde die geen vreugde is" d.i. een geestelijke vreugde zonder lichamelijke vreugde of een vreugde vermengd met droefheid. DK.

25. Door onze zonden hebben wij ons naar een moeilijke toestand laten voeren (§ 24). Onze opgave bestaat er voortaan in alle lasten (ponoi) op ons te nemen en een efficiëntere boete te realiseren. De geschiedenis van Stefanus toont hoe we dat moeten verstaan. Vö p. 175.

26. §50b Stefanus had zich gesierd met vasten en tranen; §51 en kon beweren dat hij geen andere troost had op het ogenblik van de dood dan zijn arbeid van vasten en tranen. Zeker niet het laatste antwoord dat Jo.Cl. voor het standhouden voor het gerecht gegeven heeft, maar maar hij heeft het niettemin gegeven en daarmee zijn grote ernst bewezen. Vö p. 175.

27. Een adamitische intimiteit met de wilde dieren was een charisma van de woestijnvaders. Vgl. Gorainoff I., Serafim van Sarov, (Mon Cah 3), pp. 39-40.

28. Rouwmoedigheid (penthos) en inspanning (kopos) moeten voorhanden zijn, maar zij geven niet de doorslag. Dat toont de geschiedenis van de boete van Stefanus. Alhoewel hij veertig jaar lang monnik was en boete gedaan had, alhoewel hij de gave der tranen bezat en een luipaard uit zijn hand kwam eten, kon hij zich tenslotte slechts vastklampen aan de goddelijke barmhartigheid. Vö p. 185.

29. Definitie van de 'verlichting'.

30. Definitie van de 'vertroosting'.

31. Definitie van 'hulp van God'.

32. Speciaal noteert hij het groeien van de liefde, waardoor de vernieuwing van de ziel bereikt wordt, waaraan de verandering in het wezen van de tranen beantwoordt. Vö p. 171.

33. De tranen hebben op eminente wijze deel aan de opbouw van het ethische leven en leggen het fundament voor het geleidelijke rijpen. Aan hen ontspringt de vrijheid van angst (aphobia), de vreugde (chara) en tenslotte de liefde (agapê). Vö p. 171.

34. Jo.Cl. bespeurt hier een gevaar: het bezit van de vreugde als ze niet met de nederigheid verbonden is, kan een bekoring vormen: het gevaar de wolf in plaats van de herder binnen te laten. Vö p. 171. Daarom kan het beter zijn zich als haar onwaardig te beschouwen. Vö p. 183.

35. Over de zonde veroorzaakt door het providentieel verlaten worden door God (5§10) geeft hij in §56 en 57 verdere aanduidingen door beelden uit het dagelijks leven aan te voeren. Zoals de vader die zich tijdelijk aan zijn kind onttrekt om zijn vreugde bij het weerzien te vergroten en zoals de moeder doet om haar kind op te voeden tot een onafgebroken zich hechten

aan haar zo doet ook God. Maar Jo.Cl. ontwikkelt die gedachte niet verder en sluit ze af met Lc 14,35. Vö p. 185.

36. 'met rede' en 'met verstand' vertaalt hier het Griekse *logôi*. Het kan elders ook vertaald worden door 'op authentieke wijze'. 'Met verstand', 'op redelijke wijze' wil hier niet zeggen 'de natuurlijke rede volgen'. Het is zich richten op de werkelijke orde der dingen, die overeenkomt met gedachte en wil van God en dus de roeping van de schepselen inhoudt tot de vergoddelijking door de genade. Zulke 'redelijke' gedraging kan dus als volkomen 'onredelijk' overkomen in de ogen van de menselijke rede. Hier gaat het om geestelijke motivatie en onderscheid. PD p. 338.

37. "aisthêsis". Zoals Diadochus van Photikê (SC 5bis p. 36-39), hecht Jo.Cl. groot belang aan dit "gevoelen" of "gevoeligheid" van de ziel die in de gezuiverde mens ontstaat door de ascese en de verlichting van de heilige Geest, en die hem de zin, de smaak en dus het onderscheid geeft voor wat van God is. In 26§17 zegt Jo.Cl. dat het inzicht van het hart zich in de plaats stelt van de veelvuldige bedrijvigheid van de uiterlijke zintuigen die daardoor inactief worden. Bij het ontwaken van het geestelijk gevoel van het hart gaat het om een transformatie van de lichamelijke gevoeligheid die samen met het intellect opgetild wordt tot een intuïtieve perceptie van de goddelijke realiteiten. Men kan dan spreken van één geestelijk zintuig, omdat het dan het gehele wezen is, herenigd door het vuur van de goddelijke energie, die het levend maakt "zoals het onderaardse water de wortels van een plant voedt" (30§11), dat toetreedt tot de bewuste vereniging met God. De sobere maar zeer suggestieve notities in 30§11 over de lichamelijke transfiguratie die zich afspeelt in de hoogste graden van het geestelijk leven staven deze interpretatie. PD p. 338.

"Aisthêsis" komt steeds voor in de vorm "en aisthêsei kardias of psychês" hetzij om aan te duiden dat een deugd in haar volheid werd verworven (6§8; 7§31), hetzij om op plechtige wijze een Schriftcitaat in te leiden (4§31a; 25§56). Hu IV p. 34. Vgl. 26§ II 69.

38. Zolang de vrees werkt brengt hij de mens ertoe zijn hart te bewaken. Wie de volmaakte liefde niet bezit, kan de tranen verliezen door ijdelheid, hoogmoed... DK.

39. D.i. de heilige Geest of de vurige liefde DK.

40. Er zijn tranen die uit vrees en tranen die uit liefde voortkomen. Voor de laatste is het gevaar ze te verliezen groot, als men meent ze te bezitten voor men de liefde bezit. Men moet op de innerlijke ontwikkeling niet vooruitlopen zegt Jo.Cl. Alles heeft een bepaalde tijd nodig om te rijpen. Het nederigste is het veiligste. Dit beantwoordt aan de bedoeling van de Schrift die zich tot de beginnelingen richt en slechts kort en met terughoudendheid over de hogere trappen van het geestelijk leven spreekt. Vö p. 168.

41. Onmatigheid bij het drinken van wijn was de oorzaak van de incest van Lot en hoogmoed en heerszucht van de val der engelen PD p. 339. (s) Jo.Cl. heeft de hartstochten als tegenspelers op het oog, waarachter de demonen opduiken. Vö p. 172.

42. "Zij die onkritisch het spreekwoord gebruiken: 'ouch ho topos, all' ho

tropos (niet de plaats, maar de levenswijze)', zegt Jo. Cl., moeten weten en begrijpen hoe ook de plaats schoonheid schenkt aan de levenswijze, zodat niet de levenswijze alleen, zoals sommigen simplistisch zeggen, maar ook de plaats meestal bijdraagt tot de beoefening van de deugd." s

43. Jo.Cl. spreekt steeds met enige terughoudendheid over de charismen. De taak van de monnik is nederigheid en rouwmoedigheid. Vgl. 25 § 47. Hu IV p. 74 en n. 1.